

**Hanzehogeschool
Groningen**

University of Applied Sciences

Maatschappelijke haalbaarheidsstudie Gas-to-Power (G2P) met Carbon Capture and Storage (CCS)

TESN218019

share your talent. move the world.

Colofon

Groningen, mei 2020

Dr. C.J. Wiekens

Communication, Behaviour & the Sustainable Society

EnTranCe, Centre of Expertise Energy & Academie voor Sociale Studies

Hanzehogeschool Groningen

Management samenvatting

In 2019 is de Hanzehogeschool Groningen gevraagd om een verkennende studie te verrichten naar de wijze waarop een plan voor een offshore gas-to-power productiefaciliteit met CCS op zodanige wijze onder de maatschappelijke aandacht kon worden gebracht dat er een kwalitatief goede inhoudelijke discussie over de wenselijkheid van een dergelijke faciliteit plaats zou kunnen vinden. De context van deze studie vormt de plannen van Circular Energy BV om een offshore gas-to-power platform met 90-95% procent CO₂-afvang en permanente opslag ervan te realiseren. Het platform zou op de Noordzee aardgas kunnen winnen van een klein aardgasveld, dit gas kunnen omzetten in emissievrije elektriciteit (G2P met CCS), wat vervolgens via de infrastructuur van een offshore windpark getransporteerd kan worden. Circular Energy heeft in het verleden contact met verschillende partijen gehad (zowel organisaties als inwoners) die over hun plannen een mening zouden kunnen hebben en de implementatie ervan zouden kunnen bevorderen dan wel vertragen of, in het uiterste geval, blokkeren. In deze gesprekken is het bedrijf op weerstand gestuit, naar eigen zeggen op basis van onvolledige informatie en wellicht zelfs vooroordelen. De vraag aan de Hanzehogeschool Groningen was om onderzoek te doen naar de wijze waarop het onderwerp op een neutrale wijze onder de aandacht gebracht kon worden, zodat eventuele mening- en besluitvorming op basis van de feiten plaats zou vinden.

Onderzoekers van de Hanzehogeschool Groningen hebben op voorhand aangegeven geen stelling in te zullen nemen over de wenselijkheid van de plannen, noch partijen te verleiden om een gunstig standpunt in te nemen. In de studie is slechts onderzocht op welke wijze(n) de plannen op een neutrale wijze door mogelijk belanghebbenden besproken kunnen worden. Het doel was dus om ruimte te creëren om een mogelijke bijdrage van offshore G2P met CCS aan de energietransitie te bespreken.

In 2019 hebben onderzoekers een literatuurstudie verricht naar eerdere, enigszins gelijksoortige projecten en een analyse verricht op basis van beschikbare online aandacht voor de eerste pogingen van Circular Energy om de plannen met betrokkenen te bespreken. Hierna is een onderzoek gestart naar de stakeholders en de opinie van de stakeholders, onder andere door een bewonersonderzoek uit te voeren onder de inwoners van Terschelling. Op basis van de resultaten zijn adviezen opgesteld voor een plan van aanpak die gevolgd kan worden om het onderwerp bespreekbaar te maken. Aangeraden wordt bijvoorbeeld om de discussie over de wenselijkheid van het inzetten van deze technologie in de energietransitie te laten plaatsvinden in het kader van de ambitie en wensen van de lokale gemeenschap. Dragen de plannen bij aan het vervullen van die wensen? Daarnaast dient men oog te hebben voor de concrete zorgen die er in de lokale gemeenschap zijn. In deze praktijkgerichte studie zijn dergelijke zorgen geïdentificeerd, zodat er vervolgens in een communicatieplan op ingespeeld kan worden.

De verkennende studie biedt vooral inzicht in het naar de praktijk vertalen van de vele theoretische kennis die er inmiddels in vele draagvlakstudies vergaard is. Het laat zien dat dankzij de vele stappenplannen en tools die ontwikkeld zijn om draagvlak te creëren, het duidelijk is waar in dergelijke situaties op gelet moet worden. Het laat eveneens zien dat het ondanks de vele stappenplannen en tools, lastig is om in een praktijk waarin prospectief beslissingen genomen moeten worden over de te varen koers en de te nemen stappen, vast te houden aan de voorgeschreven plannen. Elke praktijksituatie is net even anders dan die in de literatuur beschreven wordt en nader onderzoek dient dan aanknopingspunten te bieden hoe het best in die situatie gehandeld kan worden.

Inhoudsopgave

Management samenvatting	3
1. Inleiding	5
1.1. Maatschappelijk draagvlak.....	5
1.2. Vertaling van de onderzoeksvraag en opzet van de rapportage.....	6
2. Voorgaand onderzoek	7
2.1. Onderzoek naar het maatschappelijk draagvlak voor CCS.....	7
2.2. CATO.....	8
2.3. Wereldwijde CCS projecten en het draagvlak voor (offshore) gaswinning.....	11
2.4. Samenvatting geleerde lessen op basis van eerdere programma's en eerder onderzoek.....	14
3. Sociale contextanalyse	16
3.1. Terschelling.....	16
3.2. Online publiek discours.....	17
3.3. Stakeholders.....	19
3.4. Lokale overheid en beleid.....	20
3.5. Bewonersonderzoek.....	22
3.6. Samenvatting.....	25
3.7. Conclusies.....	26
4. Haalbaarheid en communicatie over G2P met CCS op Terschelling	27
4.1. Communiceren over de plannen voor G2P met CCS.....	27
4.2. Tot slot.....	28
Literatuurlijst	30

1. Inleiding

Deze eindrapportage is geschreven naar aanleiding van een verkennende studie die de Hanzehogeschool Groningen in 2019 verricht heeft naar de maatschappelijke haalbaarheid van plannen voor een offshore Gas-to-Power (G2P) installatie met afvang en opslag van CO₂ (CCS). Deze installatie zou geplaatst dienen te worden in de Noordzee, nabij het eiland Terschelling. Bij aanvang van het project was duidelijk dat er inmiddels enige weerstand opgetreden was: de initiator van de plannen had aangegeven een aanvaring met de protestvereniging “GasTvrij Terschelling” te hebben gehad. Onduidelijk was of de actiegroep de plannen van de initiator inhoudelijk goed begrepen had en in hoeverre deze actiegroep een bredere groep van inwoners vertegenwoordigde. Omdat de initiator zich na de confrontatie had teruggetrokken, hebben er verder geen inhoudelijke discussies plaatsgevonden. De vraag aan het lectoraat Communication, Behaviour and the sustainable society was hoe de plannen van de ondernemer op zodanige wijze voor het voetlicht gebracht konden worden dat er een inhoudelijke discussie over de wenselijkheid van de plannen gevoerd kon worden. Onderzoekers uit het lectoraat hebben deze vraag vertaald in een korte studie naar de maatschappelijke haalbaarheid van de plannen van de ondernemer en het uitbrengen van advies over de wijze waarop de plannen op een goede manier bespreekbaar gemaakt konden worden. Hierbij is nadrukkelijk gesteld dat de onderzoekers geen pr-campagne ontwikkelen om de plannen in een gunstig daglicht te stellen. Het doel was, naast het bieden van een inschatting van de haalbaarheid, om met behulp van praktijkgericht onderzoek te leren hoe de maatschappelijke discussie over de wenselijkheid van de plannen gestart zou kunnen worden.

5

1.1. Maatschappelijk draagvlak

Alvorens de opzet van de studie te bespreken, allereerst iets over de interpretatie van de term “maatschappelijk draagvlak”, alwaar een inschatting van de maatschappelijke haalbaarheid op gebaseerd wordt. Het maatschappelijk draagvlak voor energietechnologieën wordt doorgaans bepaald door drie dimensies: sociaal politieke acceptatie, acceptatie door de gemeenschap en marktacceptatie (Wüstenhagen, Wolsink en Bürer, 2007, zie voor een toepassing Wiekens, Harmelink, Beekma, Heijne, Klarenbeek & Poelarends, 2015). Sociaal politieke acceptatie is de meest algemene vorm van sociale acceptatie. Het heeft betrekking op zowel de beleidskaders die gericht zijn op het stimuleren van het op duurzame wijze opwekken van energie, alsmede de algemene acceptatie van nieuwe technologieën. Acceptatie door de gemeenschap (community) heeft betrekking op de keuze van lokale belanghebbenden, vooral bewoners en lokale autoriteiten, voor de locatie en de specifieke uitwerking van een project. Bij acceptatie door de gemeenschap spelen processen als waargenomen procedurele rechtvaardigheid (‘Worden beslissingen volgens een eerlijke procedure genomen, bijvoorbeeld door alle belanghebbenden de mogelijkheid te geven in het besluitvormingsproces te participeren?’), waargenomen distributieve rechtvaardigheid (‘Worden kosten en baten eerlijk verdeeld?’), vertrouwen in de intenties van de initiatiefnemers, investeerders en andere personen of instanties, een belangrijke rol. Marktacceptatie houdt de mate in waarin de markt (consumenten, producenten, investeerders) gebruik maakt en/of investeert in duurzame energie. Over het algemeen kan gesteld worden dat sociaal politieke acceptatie, acceptatie door de (lokale) gemeenschap en marktacceptatie gezamenlijk bepalen of er gesproken kan worden van draagvlak voor een specifieke toepassing.

In dit onderzoek wordt vooral aandacht besteed aan de eerste twee vormen van acceptatie: sociaal politieke acceptatie en acceptatie door de gemeenschap. In een maatschappelijke haalbaarheidsstudie wordt de juridische context eveneens vaak meegenomen, maar daar is in deze studie eveneens geen aandacht aan besteed. Concreet wordt in deze studie een sociale contextanalyse verricht om, onder andere, belangrijke stakeholders in

de lokale omgeving te identificeren, een schets van het gevoerde lokaal beleid gegeven en wordt onderzocht hoe de lokale bevolking tegenover (onderdelen van) de plannen voor offshore G2P met CCS staan.

1.2. Vertaling van de onderzoeksvraag en opzet van de rapportage

De vragen van de ondernemer zijn als volgt vertaald: In hoeverre lijken de plannen maatschappelijk haalbaar te zijn en hoe kan ervoor gezorgd worden dat er een inhoudelijke discussie met de voornaamste stakeholders plaats kan vinden? De volgende deelvragen, zoals verwoord in de subsidieaanvraag zijn hierbij opgesteld en worden in deze rapportage beantwoord:

1. Wat is er, op basis van de literatuur, bekend over het draagvlak voor CCS? Wat zijn de geleerde lessen van eerdere pogingen om CCS initiatieven te ontwikkelen? Op basis van het antwoord op beide voorgaande vragen, wat zijn randvoorwaarden waaraan een communicatiecampagne voor de nieuwe plannen dienen te voldoen?
2. Welke publieke stakeholders zijn betrokken bij een mogelijk demonstratieproject nabij Terschelling?
3. Wat is de publieke opinie van Terschellingse inwoners ten opzichte van een demonstratieproject?
4. Geef een inschatting van de maatschappelijke haalbaarheid van de plannen. Hoe zou een communicatiestrategie, gegeven de plannen en de sociale context, het best vormgegeven kunnen worden?

In de volgende hoofdstukken worden bovenstaande vragen op basis van praktijkgericht onderzoek zo goed mogelijk beantwoord. In het tweede hoofdstuk wordt een overzicht van de literatuur op dit gebied gegeven (vraag 1). In het derde hoofdstuk volgt een sociale contextanalyse, waar een stakeholderanalyse (vraag 2) en bewonersonderzoek (vraag 3) onderdelen van vormen. In het vierde en laatste hoofdstuk wordt een inschatting gegeven van de haalbaarheid van de plannen en een voorzet gegeven voor een communicatieplan (vraag 4).

2. Voorgaand onderzoek

In dit hoofdstuk wordt het literatuuronderzoek beschreven dat we in het voorjaar van 2019 hebben uitgevoerd naar eerdere ervaringen met het implementeren van plannen gerelateerd aan offshore Gas-to-Power (G2P) met Carbon Capture & Storage (CCS). Op basis van literatuuronderzoek bleek vooral veel gepubliceerd te zijn over CCS en minder over G2P. Om toch een indruk te krijgen van het draagvlak voor G2P is inspiratie gehaald uit de literatuur over het draagvlak voor offshore gaswinning. In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk wordt de ontwikkeling van onderzoek naar CCS projecten kort besproken, waarna in de tweede paragraaf uitgebreid aandacht besteed wordt aan de Nederlandse studies naar CCS in het programma CATO. Deze studies bieden een schat aan informatie doordat er weliswaar een, potentieel groot, verschil zit tussen de onshore CCS plannen die aan de wieg van CATO gelegen hebben, maar de resultaten toch relevant kunnen zijn vanwege eenzelfde zorgen bij de lokale bewoners die geconfronteerd worden met de huidige plannen en vanwege de Nederlandse context. In de derde paragraaf wordt de bredere wetenschappelijke literatuur en worden enkele relevante internationale studies gerapporteerd, evenals aandacht geschonken aan het draagvlak voor (offshore) gaswinning. In de laatste paragraaf vatten we de geleerde lessen op basis van voorgaande studies samen. Deze samenvatting vormt de opmaat voor het formuleren van randvoorwaarden en aandachtspunten voor de contextanalyse in hoofdstuk 3 en de gegeven adviezen in hoofdstuk 4.

7

2.1. Onderzoek naar het maatschappelijk draagvlak voor CCS

Ongeveer tien jaar geleden verschenen er vrijwel gelijktijdig meerdere onderzoeken naar het draagvlak voor aan CCS gerelateerde projecten. Ook verschenen de eerste rapporten met adviezen over de wijze waarop er het best over deze technologie gecommuniceerd kon worden met de lokale gemeenschap, waaronder de lokale bevolking. In een rapport getiteld “global status CCS 2010” van het Global CCS Institute werd een overzicht van enkele grote casestudies gegeven en op basis van een bestudering daarvan, aandacht gevraagd voor een effectieve “management of public engagement” (Global CCS Institute, 2011). Deze aandacht werd gevraagd omdat uit de cases bleek dat het creëren van draagvlak essentieel was voor een succesvolle implementatie van CCS. Meerdere projecten wereldwijd werden door maatschappelijke weerstand vertraagd, veranderd of zelfs geannuleerd. In het rapport werd verder gesteld dat er geen uniforme wijze bestond waarop public engagement in alle situaties gerealiseerd kon worden. Afhankelijk van de kenmerken van de context (sociaal, politiek, historisch en economisch) en de stakeholders in die context, werd voor een op maat gesneden aanpak gepleit.

Ondanks dat er geen uniform plan van aanpak geformuleerd kon worden, is in het rapport aandacht besteed aan enkele algemene conclusies die getrokken konden worden op basis van de op dat moment uitgevoerde casestudies. Het bleek dat de volgende onderwerpen in vrijwel alle cases een grote rol speelden bij acceptatie en dus bij nieuwe projecten aandacht behoeven:

- Het creëren van vertrouwen onder de lokale bevolking en bij lokale stakeholders. Hiermee wordt bedoeld dat aandacht besteed dient te worden aan het ontwikkelen van een vertrouwensband tussen de betrokken bij het project en de lokale bevolking;
- Het bieden van “gebalanceerde berichten” over CCS die bovendien door verschillende betrouwbare bronnen geuit worden in voortdurend overleg met stakeholders;
- Het volgen van een benadering waarin uitgegaan wordt van partnerschap. Dit betekent dat beslissingen gezamenlijk genomen dienen te worden door de stakeholders;
- Het besteden van aandacht aan de sociaal maatschappelijke waarde die het project kan hebben voor de lokale bevolking.

Hoewel dit adviezen betreft die niet nieuw zijn en gelden voor het creëren van draagvlak voor allerlei soorten projecten, technologieën en toepassingen, is het wederom een bevestiging dat vooral het “vertrouwen” in initiatoren, beslissingsbevoegden, projectuitvoerders, et cetera, van cruciaal belang is bij het succesvol kunnen implementeren van plannen. Ook de adviezen voor de wijze waarop voorlichting over het onderwerp plaats kan vinden (door middel van gebalanceerde berichten) is zeker niet nieuw en op basis van enkele algemene sociaal psychologische en communicatietheorieën zou dit op voorhand verder gespecificeerd kunnen worden. Echter, wat weliswaar impliciet uit het rapport gehaald kan worden, is dat de beste methode niet zozeer bestaat uit het volgen van een vaststaand stappenplan met vaststaande recepten, maar vooral bestaat uit “aandachtspunten” die uit de literatuur in het proces meegenomen kunnen worden. Een voorbeeld is de zoektocht naar betrouwbare afzenders van boodschappen. Hierbij zou dan naar wetenschappers gekeken kunnen worden, maar ook naar invloedrijke mensen in de gemeenschap. Wie in de ene gemeenschap als een gerespecteerde expert beschouwd wordt, hoeft dat in de andere gemeenschap niet te zijn. Door deze kennis in het proces mee te nemen en door praktijkonderzoek naar de concrete situatie te verrichten, kan gericht gezocht worden naar personen die in het proces kunnen dienen als betrouwbare afzenders van informatie.

Naast het creëren van een vertrouwensband met de lokale bevolking, wordt in het rapport beargumenteerd dat het belangrijk is om aandacht te besteden aan de sociaal maatschappelijke waarde die het project kan hebben voor de lokale gemeenschap. Ook dit kan opgevat worden als een oproep om allereerst te achterhalen wat de lokale bevolking “waardevol” vindt en te onderzoeken hoe een eventueel project daar een bijdrage aan kan leveren.

De in het rapport geformuleerde adviezen op basis van de vier beschreven aandachtspunten (vertrouwen, gebalanceerde berichtgeving, partnerschap en maatschappelijke waarde), zijn door uitgebreidere onderzoeken die erna gepubliceerd zijn, grotendeels bevestigd, aangescherpt en uitgebreid. Een van de belangrijke casestudies voor het huidige rapport, vormt een Nederlandse casus die eveneens in het rapport van het Global CCS Institute is aangehaald: Shell's Barendrecht studie. In deze casus waren er plannen voor CCS op land, maar deze plannen hebben na fel protest van de lokale bevolking geen doorgang gevonden. De casus is uitgebreid gedocumenteerd en uit het programma dat eruit ontstaan is, CATO, zijn vele publicaties voortgekomen. Om deze reden en de reden dat de casus de Nederlandse context beschrijft en daarmee een relatief hoge mate van ecologische (externe) validiteit (“in hoeverre zijn de resultaten van CATO bruikbaar voor de huidige situatie?”) kan hebben, staan we uitgebreid stil bij de lessen die uit het programma getrokken kunnen worden. Dit gesteld hebbende, moet wel expliciet opgemerkt worden dat de oorspronkelijke casus CCS op land betrof, terwijl de huidige studie betrekking heeft op CCS op zee. Dit zou een belangrijk verschil kunnen zijn, waardoor we eveneens uitgebreid aandacht zullen besteden aan internationaal gepubliceerd onderzoek naar offshore CCS en gaswinning.

2.2. CATO

CATO (**C**O₂ **A**fvang, **T**ransport en **O**pslag) is een programma dat in 2004 is opgericht en dat drie uitvoeringsfases kent. De eerste fase (CATO-1, tot 2010) betrof een samenwerkingsverband tussen onderzoekers en Shell en E.ON. Het onderzoek dat aangehaald werd in het rapport van het Global CCS Institute, heeft hier betrekking op. Deze eerste fase van CATO was gericht op de wijze waarop CO₂ het best afgevangen kon worden en hoe transport en opslag het best gerealiseerd konden worden. Ook is er een onderzoek uitgevoerd onder leiding van Leiden University naar de opinie van de lokale bevolking. Het tweede programma (CATO-2, tot 2015) was gericht op het ondersteunen en mogelijk maken van nieuwe CCS demoprojecten, nadat het in de casus in Barendrecht niet tot implementatie van CCS was gekomen. Het derde programma is opgericht om kennis en ervaringen op het gebied van CCS blijvend met elkaar uit te wisselen en liep in elk geval tot het moment van dit onderzoek (voorjaar 2019) door.

In de eerste fase is, zoals gesteld, een studie verricht naar de opinie van de lokale bevolking in Barendrecht. Uit de studie die slechts enkele maanden plaatsvond voordat het project geannuleerd werd, bleek dat de opinie van de lokale bevolking zeer negatief was (ter Mors, Terwel & Daamen, 2011). De waargenomen onveiligheid bleek

groot te zijn, het vertrouwen in de beslissers laag, er bleek angst te heersen voor vermindering van de woningwaarde, de invloed van Shell op de nationale overheid werd als groot en negatief beschouwd en de eigen invloed klein. De beslissingsprocedures werden bovendien als onrechtvaardig beschouwd. Wat wél als positief beoordeeld werd, was het hebben van een mogelijk middel om de opwarming van de aarde tegen te gaan. Hiernaast werd aangegeven dat de informatieverschaffing in het project goed was. Desalniettemin raakten beide positieve punten in het proces volledig ondergesneeuwd, wat uiteindelijk tot een zeer negatieve beoordeling heeft geleid.

Na het mislukken van het implementeren van CCS in Barendrecht, is in CATO-2 (de tweede uitvoeringsfase van CATO) onderzoek gedaan naar de wijze waarop publieke acceptatie in nieuwe projecten gefaciliteerd zou kunnen worden (ter Mors, Terwel, & Daamen, 2012). In het rapport wordt gewezen op het belang van het vroegtijdig betrekken van belanghebbenden (stakeholders) door de vragen “waarom” en “waar” te bespreken. Op het moment dat de plaats nog gekozen moet worden, kunnen stakeholders het best al bij het proces betrokken worden. Waarschijnlijk doelen de onderzoekers op het vermijden van een “verliesperspectief” (avoidance mindset) dat optreedt op het moment dat mensen met voldongen plannen geconfronteerd worden. Als de plannen nog niet vaststaan, dan biedt dat meer ruimte om te verkennen of er wellicht ook positieve kanten voor de stakeholders in zitten (approach mindset), terwijl als de plannen wel al vaststaan, stakeholders vooral kijken naar wat ze met deze plannen allemaal verliezen.

In de studie van Termors en collega's (2012) wordt eveneens aandacht besteed aan de mogelijkheid van het inzetten van compensatiestrategieën. Compensatiestrategieën zouden volgens de onderzoekers vooral kunnen werken als er opbrengsten voor de gehele gemeenschap zijn. Individuele compensatie, en dan vooral financiële compensatie, wordt snel waargenomen als omkoping en niet geaccepteerd. Een compensatiestrategie zou vooral werken in situaties waarin de ingeschatte risico's van de implementatie van CCS laag tot gemiddeld zijn. Bij een hoog ingeschat risico werkt de methode niet.

9

In 2013 werd er vanuit CATO een interessant rapport gepubliceerd over het tegenintuïtieve resultaat dat informatiecampagnes bestaande kenniskloof tussen mensen juist kunnen vergroten, terwijl ze vaak bedoeld zijn om het kennisniveau van stakeholders op een bepaald niveau te brengen. De reden voor het vergroten van de kloof leek te zijn dat mensen die al iets over het onderwerp wisten, juist meer informatie wilden ten opzichte van mensen die nog weinig over het onderwerp wisten. Informatiecampagnes kunnen hierdoor onbedoeld de plank misslaan: terwijl ze vooral bedoeld zijn om het kennisniveau te verhogen van mensen die nog weinig over het onderwerp weten, hebben ze juist weinig of zelfs geen effect op deze groep, terwijl juist de mensen die al iets over het onderwerp weten, profiteren.

In het rapport werd verder gespeculeerd dat de groep die relatief weinig weet, wellicht meer let op wat “belangrijke anderen of andere partijen” van het onderwerp vinden, waarop de eigen mening vervolgens gebaseerd kan worden. Vertrouwen in verschillende partijen is dan dus belangrijk, vergelijkbaar met wat eerder in het rapport van het Global CCS Institute genoemd werd. Mensen vertrouwen in het geval van cognitief belastende informatie (veel informatie, complexe informatie) liever op anderen dan dat ze deze informatie tot zich te nemen. In de Barendrecht casus bleken vertrouwde partijen de gemeente en een actiegroep (CO2isNee) te zijn: beide tegenstander van CCS bij Barendrecht. Het vertrouwen in de nationale overheid en Shell, beide partijen waren voorstanders, bleek laag te zijn. Helaas betreft het geen causaal onderzoek en kan dus evengoed een verklaring voor de gevonden resultaten zijn dat de eigen mening het inschatten van de betrouwbaarheid van een partij bepaalt in plaats van dat een partij vertrouwd wordt en de eigen mening daarop gebaseerd wordt. Uiteindelijk geldt bij dergelijke onderzoeksresultaten vaak dat beide processen elkaar waarschijnlijk beïnvloeden.

Adviezen die op basis van het onderzoek gegeven worden en die moeten leiden tot het vergroten van de bekendheid met CCS, zijn:

Stap	Te verrichten werkzaamheden
1	Op het moment dat er een geschikte locatie op het oog is: <ul style="list-style-type: none"> - Stakeholders identificeren; - Stakeholders bijeenbrengen. Zorg voor een groep waarin verschillende belangen vertegenwoordigd worden (bv. bedrijven met economische belangen, milieuorganisaties, lokale en regionale overheden). Tevens dienen lokale opinieleiders geïdentificeerd te worden die niet werkzaam in de politiek zijn, evenals relevante experts. Deze groepen dienen ook toegevoegd te worden.
2	Nodig stakeholders en experts uit om te participeren in een Stakeholders & Science Comité (SSC). Het doel van de SSC is om relevante informatie te verzamelen over het onderwerp. De informatie moet alle belangrijke aspecten en de consequenties van CCS op lokaal niveau bevatten en vormt de lokale kennisbasis.
3	De verzamelde informatie wordt vervolgens door onafhankelijke experts uit de SSC verzameld en vervolgens vergeleken met inzichten uit de wetenschappelijke literatuur. Ook worden in deze fase andere experts actief geconsulteerd. De SSC controleert of de informatie van de onafhankelijke expert inhoudelijk correct, gebalanceerd en relevant is. Vervolgens kan in deze fase de informatie worden vertaald voor het publiek, waarna het wederom op accuraatheid gecontroleerd wordt.

10

Bovenstaand stappenplan zou moeten leiden tot een lokale kennisbasis bestaande uit informatie die van hoge kwaliteit is en bovendien vertaald is voor een breed publiek. De informatie kan vervolgens gebruikt worden voor een "information-on-demand campagne". Dit proces zou kunnen leiden tot vertrouwen van de lokale bevolking in de kwaliteit van de informatie, omdat een coalitie van partijen met verschillende belangen doorgaans als betrouwbaar wordt geacht (zie ook ter Mors et al. 2010). Dit proces zou eveneens moeten leiden tot het groeien van onderling vertrouwen tussen de stakeholders.

Naast het opgestelde stappenplan, is in CATO-2 onderzocht hoe een bestaande methode ingezet kan worden om een "geïnformeerde mening" van mensen over CCS te meten. De methode waarvoor gekozen is, is de ICQ: Information-Choice Questionnaire (Mastop, Best-Walshober, Hendriks, & Ramirez Ramirez, 2014). Met een ICQ krijgen mensen gedurende het invullen van de vragenlijst over een complex onderwerp, voldoende informatie om hier vervolgens een mening over te kunnen geven. De basis van een ICQ is dus het hebben van goede informatie die vertaald is voor een breed publiek. Het volgen van bovenstaand stappenplan zou tot deze informatie kunnen leiden.

"Proper information provision is a precondition for the success of any CCS project (e.g., this may reduce initial concerns about the consequences of a project and may help to avoid that people suspect that parties intentionally withhold information from the public), but it is certainly no guarantee for creating local acceptance of CCS projects."

- Terwel & Ter Mors, 2013

Een belangrijke veronderstelling in het onderzoek is dat veel mensen geen of weinig kennis bezitten over CCS. Omdat meningen die gebaseerd zijn op weinig kennis, instabiel en dus gemakkelijk onderhevig aan verandering zijn, vormt het meten van de publieke opinie over CCS doorgaans een weinig zinvolle exercitie. Het gebrek aan kennis onder de lokale bevolking en wellicht ook bij lokale overheden, kan niet alleen tot snel gevormde (voor)oordelen leiden, het kan ook een goede inhoudelijke discussie in de weg staan. Een ICQ kan in dit geval relevante, gebalanceerde informatie over CCS bieden, waarop de respondent vervolgens zijn of haar mening kan baseren. Een ICQ wordt daarom ook wel beschouwd als een beslissingshulp. ICQs hebben als expliciet doel objectieve informatie te verschaffen en niet te manipuleren. Om dit te bewerkstelligen, worden, net als bij het hiervoor gerapporteerd onderzoek, experts met verschillende achtergronden gevraagd om informatie aan te leveren over verschillende items die relevant zijn voor het toepassen van CCS. Onderzoek laat zien dat experts op dit gebied, ondanks hun verschillende achtergronden, goed tot overeenstemming kunnen komen. Verder blijkt

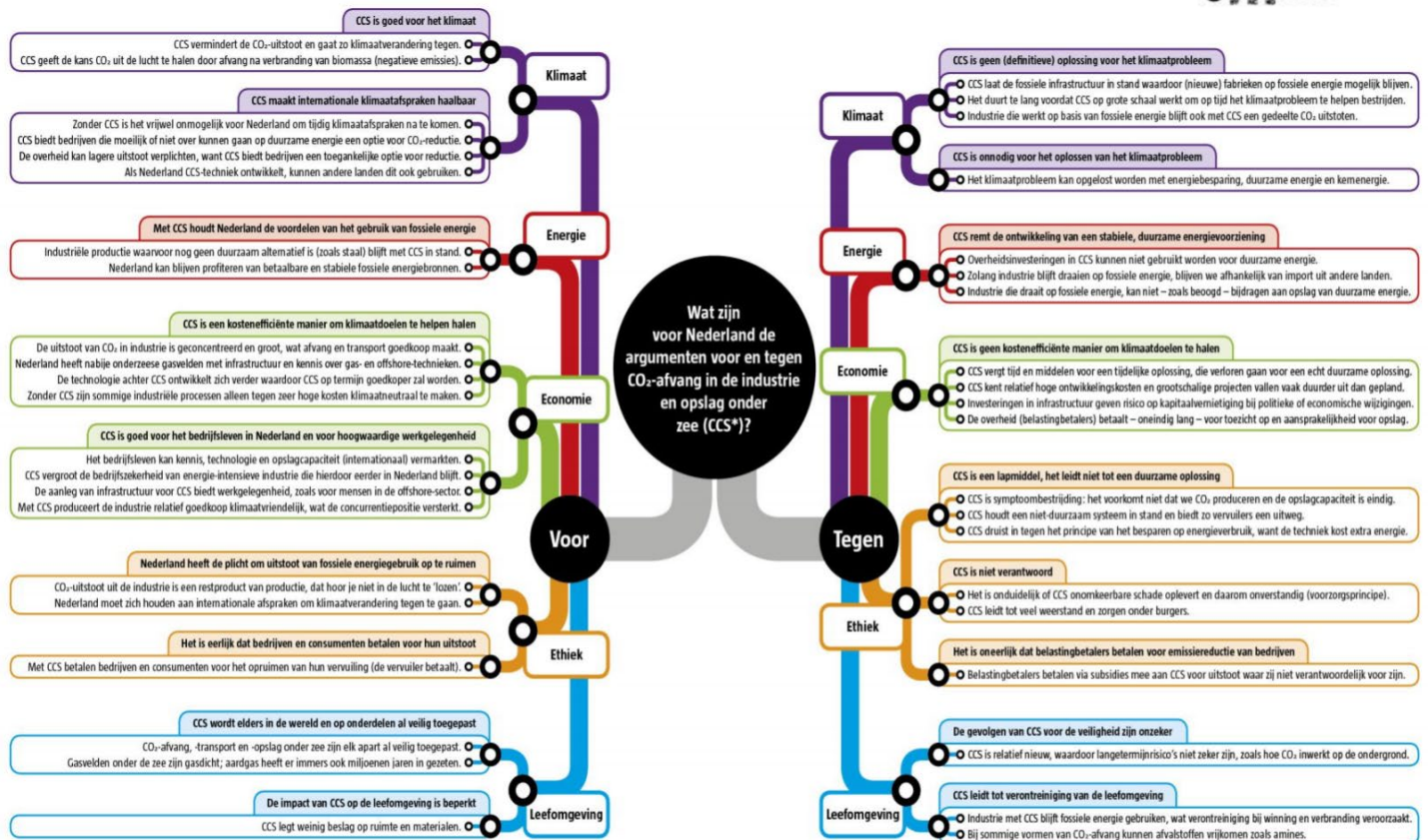
dat mensen hun mening vervolgens voor een groot deel baseren op de informatie uit de ICQ. Een ICQ bleek bovendien misconcepties en vooroordelen te kunnen ondervangen.

Een interessant onderzoeksresultaat dat uit het programma is voortgekomen, is dat blijkt dat mensen hun mening baseren op "een geheel plan" in plaats van op een opsomming van losse onderdelen van het plan. Zo bleek bijvoorbeeld uit dit en voorgaand onderzoek dat mensen de plannen voor CCS in combinatie met steenkool negatief beoordelen, een combinatie met biomassa redelijk positief, en alleen biomassa (zonder CCS) het positiefst. Ook windmolens op zee en een verminderen van CO₂-uitstoot door huishoudens en industrie werden als positieve opties beschouwd. CCS gecombineerd met steenkool en gaswinning werd meestal beoordeeld als "niet goed genoeg".

In 2018 is in het programma een argumentenkaart ontwikkeld met daarin verschillende argumenten die Nederland kan hebben vóór en tegen CCS in de industrie en opslag onder zee (Warmenhoven, Kuijper, Van Soest, Croezen, & Gilden, 2018). Deze kaart kan gebruikt worden bij het opstellen van gebalanceerde informatie over CCS.

Argumentenkaart CO₂-afvang en -opslag (CCS*)

CC BY NC ND 2018

Bron: Warmenhoven, H., Kuijper, M., Soest, J. P., van, Croezen, H., & Gilden, N. (2018). Routekaart CCS: CO₂-afvang en -opslag, een ongemakkelijk maar onmisbaar onderdeel van de energietransitie.

2.3. Wereldwijde CCS projecten en het draagvlak voor (offshore) gaswinning

In opdracht van het Global Institute for CCS is in 2010 het “Communication/engagement Toolkit for CCS Projects” uitgebracht (zie Ashworth et al., 2010). De toolkit is als hulp ontwikkeld om ontwikkelaars van CCS projecten te helpen om communicatie en engagement activiteiten te ontwikkelen. De eerste stap in het plan vormt het verzamelen van gegevens over de lokale gemeenschap. Vragen die daarbij gesteld kunnen worden, zijn gericht op hoe de lokale gemeenschap leeft, werkt en omgaat met elkaar, inclusief de wijze waarop met elkaar informatie gedeeld wordt (bv. via welke media?). Naast demografische kenmerken, dienen de cultuur, waarden en opvattingen eveneens verkend te worden. Het rapport bevat een worksheet met vragen die gesteld kunnen worden en die van ‘de huwelijksstatus’ en ‘de omvang van het huishouden’, via ‘welke groepen, verenigingen etc. er te onderscheiden vallen’, naar de attitude en ervaringen ten opzichte van eerdere energieprojecten gaan. Hoewel vermeld staat dat het onderzoek moet leiden tot het identificeren van mogelijk positieve en negatieve effecten van de plannen voor CCS op de lokale gemeenschap, is niet geheel duidelijk hoe de vele vragen hieraan bijdragen. Toch biedt het rapport een uitgebreide inspiratiebron op het moment dat een gemeenschap in kaart gebracht kan worden. Bovendien bevat het vragenlijsten waarmee de huidige kennis over klimaatverandering, de energietransitie en CCS bevestigd kan worden. Hetzelfde geldt voor vragenlijsten waarmee het vertrouwen in bepaalde informatiebronnen bevestigd kan worden. Deze toolkit vormt dus een uitgebreide bron van informatie waaruit geput kan worden bij het in kaart brengen van de sociale context.

Nadat de lokale gemeenschap onder een microscoop gelegd is, wordt door Ashworth en collegae (2010) aangeraden een stuurgroep te formeren bestaande uit leden die door de lokale gemeenschap vertrouwd worden. Het advies is de stuurgroep zo vroeg mogelijk in het leven te wekken, zodat deze stuurgroep zicht kan houden op de wijze waarop met de lokale gemeenschap gecommuniceerd wordt. De stuurgroep zou moeten bestaan uit een onafhankelijke voorzitter, idealiter een wetenschapper met senioriteit op het gebied van de sociale wetenschappen, een lid uit het projectteam, technische experts (minstens 1 externe wetenschapper die als adviseur kan optreden), een communicatie expert en een “communication liaison officer” (bijvoorbeeld iemand uit de community, waarbij opgemerkt wordt dat er zorg voor gedragen moet worden dat diegene alleen voor het community belang opkomt en het vertrouwen met de community ongeschaad blijft). Het doel van de stuurgroep is om prioriteiten in de communicatie aan te brengen en te zorgen dat het proces goed blijft verlopen. Om het begrip van het project te vergroten, commitment te vergroten en snel te kunnen reageren op zorgen vanuit de community, zou eveneens een “Community Liaison Working Group” opgericht kunnen worden bestaande uit opinieliders, vertegenwoordigers van de lokale overheid, mensen vanuit verschillende media en NGO’s. Ook wordt aangeraden een “inwonerstaskforce” op te richten die zich richt op het vergroten van het bewustzijn en de kennis van het project en de samenwerking tussen project en de community. Veel aandacht wordt besteed aan het profiel van de community liaison officer en een vacaturetekst wordt bijgeleverd.

Na het installeren van verschillende groepen, wordt aangeraden, conform ook eerdere onderzoeken, belangrijke stakeholders te identificeren. Bovendien wordt aangeraden een stakeholdermap te maken conform reguliere stakeholderanalyses, met daarop hoeveel tijd en aandacht geïnvesteerd in de verschillende categorieën geleverd zou moeten worden. Tevens wordt een SWOT analyse voor elk van de stakeholders voorgesteld, waarmee potentiële plus- en minpunten van het project voor de betreffende stakeholder geïdentificeerd kunnen worden.

Hoewel door de grote hoeveelheid gedetailleerde tips het lastig kan zijn om hoofd- en bijzaken van elkaar te onderscheiden, is duidelijk dat er grofweg een aantal stappen doorlopen kan worden om tot een goede verhouding met stakeholders te komen: een onderzoeksfase waarin stakeholders en kenmerken van de lokale gemeenschap onderzocht worden, het opstellen van een communicatieplan dat aansluit bij de verschillende stakeholders, en het zodanig inrichten van het project dat het projectteam nauw kan samenwerken met degenen die verantwoordelijk zijn voor het uitvoeren van het communicatieplan. In de uitvoering van het plan zou proactieve communicatie en het leggen en onderhouden van nauwe banden met stakeholders centraal moeten staan. De rest van de toolkit kan beschouwd worden als een rijkdom aan informatie waaruit inspiratie voor concrete stappen in het project gehaald kan worden.

Een ander belangrijk rapport waarin een blauwdruk voor communicatie en stakeholdermanagement in CCS projecten staat, is opgesteld in de Verenigde Staten. In 2017 is door het U.S. Department of Energy (DOE) / National Energy Technology Laboratory (NETL) een herziene uitgave uitgebracht van het “public outreach and education for geologic storage projects” handboek (DOE/NETL, 2017/1845). Uitgangspunten in de gegeven adviezen over hoe er het best over CCS met betrokken stakeholders van gedachten gewisseld kan worden, zijn het ontbreken van kennis over de wijze waarop CO₂-opslag werkt, wat mede komt doordat de technologie doorgaans niet zichtbaar is (gerealiseerde projecten bevinden zich logischerwijs onder de grond). Stakeholders zijn zich verder niet bewust van het feit dat de natuur op talrijke plaatsen op dezelfde wijze opslagplaatsen heeft. Een ander uitgangspunt in het handboek is dat stakeholders zich niet realiseren dat er inmiddels al vele geologische opslagprojecten gerealiseerd zijn. Andersom geredeneerd is dus de veronderstelling dat als stakeholders wél de beschikking over deze kennis zouden hebben, het draagvlak voor CCS groter zou zijn. Hiermee biedt de geboden informatie een concreet handelingsperspectief voor communicatie over plannen voor CCS.

Andere factoren waar volgens het handboek rekening mee gehouden dient te worden, zijn:

- Een mogelijke foutieve inschatting van de kosten (risico's) en de baten van het project;
- In hoeverre de plannen passen bij de lange-termijn ambities van de betreffende community;
- Vertrouwen in het project- en uitvoeringsteam en de betrokken overheden;
- Waargenomen gelijkwaardigheid in het proces (worden de stakeholders als gelijkwaardig beschouwd);
- Het serieus nemen van soms in de ogen van experts 'overtrokken' reacties en meningen.

Hoewel de laatste opmerking een open deur lijkt, gaat het toch nog vaak verkeerd in projecten. De vraag is dan ook hoe je op een goede manier misconcepties kunt ondervangen.

Ook in dit handboek wordt beargumenteerd dat zo vroeg mogelijk contact met de lokale bevolking en andere stakeholders gezocht moet worden, idealiter voordat de plannen vervolmaakt zijn en de exacte locatie al duidelijk is. Tevens wordt, vergelijkbaar met de stuurgroep en de “inwonerstaskforce” uit het toolkit van Ashworth en collegae (2010), gepleit voor het oprichten van een “outreach team” dat exclusief gericht is op stakeholdermanagement en nauw samenwerkt met het projectteam. Taken die dit team heeft, vormen onder andere goede verwachtingsmanagement (bv. van de planning, maar ook over de visuele aspecten van het plan), het voortduren luisteren en aftasten van de omgeving, het ontwikkelen en kunnen bieden van goede, begrijpelijke en aantrekkelijke informatie die bovendien bij verschillende leerstijlen aansluit, frequent monitoren of alle stakeholders nog aan boort zijn, een vast en duidelijk aanspreekpunt zijn voor stakeholders en flexibel kunnen reageren als verandering in de aanpak noodzakelijk is.

“While a public outreach program cannot assure public acceptance, it can help build a common understanding of the project and help to identify any concerns that may exist.”

- DOE/NETL, 2017

In het handboek worden de “best practices” samengevat in 11 aandachtspunten:

Best practice	Te verrichten werkzaamheden	Fase (iteratief)
1	Integreer stakeholdermanagement met projectmanagement	Vorbereiding
2	Identificeer gezamenlijk met het projectmanagement de stakeholderdoelen	
3	Richt een outreach team op	
4	Identificeer stakeholders	
5	Voer onderzoek uit naar sociale kenmerken van de stakeholders	
6	Ontwikkel een stakeholdermanagementprogramma	Programma- en materiaalontwikkeling met de informatie uit de vorige fase als input
7	Ontwikkel enkele belangrijke boodschappen/communicatieberichten	
8	Ontwikkel materiaal voor verschillende stakeholders	
9	Implementeer het stakeholdermanagementprogramma	Implementatie & monitoring
10	Monitor de prestaties van het programma	
11	Wees flexibel en pas het programma aan als dat nodig is	

Bron: DOE/NETL, 2017.

Ook dit handboek bevat talrijke concrete suggesties, bijvoorbeeld voor communicatieboodschappen en het onderzoek naar de sociale kenmerken van de stakeholders. In het handboek wordt benadrukt dat elke context anders is en elk communicatie- en stakeholdermanagementplan aan dient te sluiten bij de kenmerken van die sociale context.

14

Samenvattend kan gesteld worden dat talrijke eerdere projecten voldoende aanknopingspunten zouden moeten kunnen bieden om tot een goed communicatie- en stakeholdersmanagementplan te komen. Alvorens we de contouren schetsen van een dergelijk plan, is het belangrijk eerst de literatuur over het maatschappelijk draagvlak voor gaswinning te raadplegen, aangezien in het huidige onderzoek CCS gecombineerd wordt met aardgaswinning in de Noordzee.

Zoals uit CATO-2 bleek, wordt de combinatie van CCUS met aardgaswinning doorgaans “niet goed genoeg” bevonden voor het publiek. Ook breder lijkt dit resultaat gevonden te worden. Uit een uitgebreide studie gebaseerd op de MIT Energy Survey data, bleek bijvoorbeeld dat inwoners van de VS negatief staan ten opzichte van plannen voor nieuwe energiecentrales en dan vooral centrales waarin gebruik wordt gemaakt van fossiele energiebronnen. Omdat dit onderzoek reeds tien jaar geleden uitgevoerd is en bovendien de VS betrof, zijn de specifieke scores ten opzichte van de plannen voor concrete installaties niet zo relevant. Echter, wat uit de studie ook bleek, was dat de voornaamste factor die de meningen bepaalde, de ingeschatte impact op het milieu was, met op de tweede plaats de economische impact (Ansolabehere, & Konisky, 2009). Dit betekent dat deze twee zaken in de communicatie aandacht zouden moeten krijgen.

Verder onderzoek naar het draagvlak voor gaswinning bleek lastig te vertalen naar de huidige context te zijn. Vaak betrof het onderzoek naar schaliegas, wat minder relevant is voor het huidige onderzoek. In het onderzoek naar draagvlak voor energiecentrales op zee, werd wel consistent aandacht geschonken aan de visuele aspecten van installaties die als “horizonvervuiling” waargenomen konden worden, vooral in toeristische gebieden (zie bijvoorbeeld Hagggett, 2008; Devine-Wright & Howes, 2010; Devine-Wright, 2012). Dit zijn aspecten waar ook in het huidige onderzoek rekening mee gehouden dient te worden.

2.4. Korte samenvatting en conclusies

In dit hoofdstuk is getracht de bestaande, voor dit project relevante, literatuur samen te vatten. Opvallend zijn de vele publicaties die verschenen zijn over het (verkrijgen van) draagvlak voor CCS. Er blijkt een schat aan informatie te zijn waarop een communicatiestrategie gebaseerd kan worden. Naast algemene stappenplannen, kan geput worden uit eerder gebruikte vragenlijsten om de sociale context goed in beeld te brengen, stakeholdersanalyses om erachter te komen welke stakeholders belangrijk zijn en hoe ze tegenover het project staan en zelfs uit vele berichten die voor algemeen publiek opgesteld zijn en waarmee gebalanceerde informatie over CCS verschaft kan worden.

Echter, hoe vertaal je al deze kennis op een goede wijze voor de voorliggende praktijk? De voorliggende praktijk betreft plannen voor een specifieke locatie, waarmee “het zoeken van een plaats” niet tot de opties behoort, maar wellicht de vorm (hoe komt de installatie er precies uit te zien?) wel. Positief aan deze casus lijkt te zijn dat er nog weinig contact met de stakeholders en dan vooral de lokale gemeenschap is geweest. Maar hoe pak je dit vervolgens aan? Zowel uit CATO als de toolkit van Ashworth (2010) en het handboek van DOE/NETL (2017) blijkt dat onderzoek naar de sociale context gewenst is. In dit geval leek dat eveneens een goede strategie, aangezien weinig tot niets op voorhand bekend was over het draagvlak voor de plannen, anders dan dat er weerstand (de mate waarin was niet duidelijk) opgetreden was. Weerstand zou dus verwacht kunnen worden, maar door wie, door hoeveel mensen en door welke stakeholders? Een logische eerste stap vormt dus het uitvoeren van een sociale contextanalyse waarin stakeholders geïdentificeerd worden en aandacht wordt geschonken aan de opvattingen van de lokale gemeenschap (lokale overheid en bewoners). Ook wordt gekeken hoe er op een goede wijze aangesloten kan worden bij de ambities van de lokale gemeenschap, of, zoals het Global CCS Institute het formuleert: de maatschappelijke waarde die het project kan hebben voor de lokale bevolking. In het volgende hoofdstuk wordt beschreven hoe we het onderzoek aangepakt hebben en de resultaten die we ermee behaald hebben.

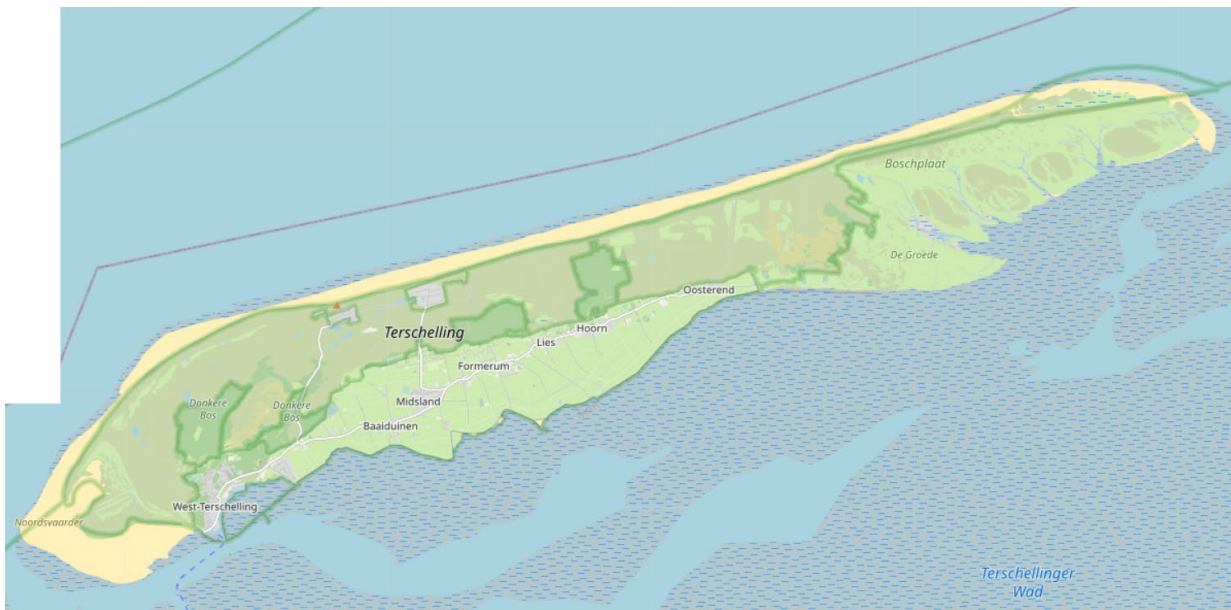
3. Sociale contextanalyse

In dit hoofdstuk beschrijven we de sociale contextanalyse die we medio en eind 2019 uitgevoerd hebben. De contextanalyse bestond uit het uitvoeren van deskresearch, het voeren van gesprekken met stakeholders, het verrichten van een online (media) analyse, het bestuderen van gemeentepannen en het verrichten van een bewonersonderzoek. Hiernaast is er gekeken naar eerdere ervaringen, met name van Tulip Oil, op het eiland. Deze ervaringen gingen aan het presenteren van de plannen van Circular Energy vooraf en hebben geleid tot het annuleren van de voorgenomen gaswinning door Tulip Oil. We beginnen met een korte schets van het eiland Terschelling.

3.1. Terschelling

Hoewel we uitgebreider onderzoek naar het eiland en de bewoners gedaan hebben en bijvoorbeeld in beeld gebracht hebben hoeveel bewoners elk dorp kent, welke partijen zich waar op het eiland bevinden en welke projecten er waar op het eiland plaatsvinden, volstaan we in deze rapportage met enkele basisgegevens waarmee een globaal beeld van het eiland en de bewoners geschetst wordt. Uitgebreidere informatie kan bij de onderzoekers ingewonnen worden.

Terschelling vormt een van de eilanden in het waddengebied en ligt tussen Vlieland in het westen en Ameland in het oosten in. Terschelling heeft een eigen gemeentebestuur en valt onder de provincie Friesland.

Bron: OpenStreetMap

Het eiland heeft een lengte (landoppervlak) van ongeveer 30 kilometer, waarvan de helft bewoond is en de andere helft een natuurgebied vormt. De breedte van het eiland is op het breedste punt ongeveer 4,5 kilometer.

Het aantal inwoners bedraagt iets minder dan 4.900 (CBS Statline 2020). West-Terschelling is met iets meer dan 2.500 inwoners het grootste dorp op het eiland.

Terschelling is voor de werkgelegenheid grotendeels afhankelijk van toerisme (www.terschelling.nl). Exclusief de haven heeft Terschelling ongeveer 20.000 bedden voor verblijfsrecreanten. Terschelling kent ongeveer 400.000 bezoekers per jaar (Hoekstra, 2009). De effecten die de plannen op het toerisme kunnen hebben, zullen dus zwaar worden meegewogen in het beoordelen van de plannen.

Het eiland telt vijf basisscholen en een VMBO-instelling. Via deze instelling kunnen leerlingen met een ander schooladvies de eerste twee leerjaren op het eiland blijven en op hun eigen niveau onderwijs volgen in gemengde klassen. Net als op enkele andere Waddeneilanden kent Terschelling een uitgebreid verenigingsleven. Ook heeft Terschelling twee energiecoöperaties: Terschelling Energie en Energie Coöperatie West.

3.2. Online publiek discours

De grotendeels online uitgevoerde analyse van het publiek discours met betrekking tot offshore G2P met CCS, bestond uit het raadplegen van websites, een search via bekende internetbrowsers en het analyseren van berichten die geplaatst zijn op sociale media als Twitter en Facebook. Gezocht is op kernwoorden als: "Terschelling + gaswinning", "Gaswinning Noordzee", "Gaswinning Waddenzee", "Terschelling + CCS", "CCS + Noordzee", "Terschelling + Tulip Oil" en "Circular Energy". Uit de resultaten is gebleken dat er vrijwel geen inhoudelijke informatie over het project online gedeeld is. De discussies die te vinden zijn, zijn vrijwel uitsluitend gericht op de gaswinningsplannen en minder gericht op de combinatie met het opslaan van CO₂. Alleen in de meer traditionele media (kranten) kan een beschrijving van het gehele project gevonden worden.

Inhoudelijk is de berichtgeving die er is over de gehele linie vooral negatief. Argumenten die voor de negatieve opstelling gebruikt worden, hebben vooral te maken met de winning van aardgas "in een kwetsbaar natuurgebied" (GasTvrijTerschelling), de irrelevantie van het kleine gasveld, het hoge gehalte aan CO₂ dat in het gasveld zit (zie ook figuur 3.1), de economische motieven van de betrokkenen en de mogelijkheid van bodemdaling door de gaswinning. Samengevat spelen zorgen over de natuur, veiligheid (bodemdaling), de duurzaamheid van de plannen en de economische motieven van de initiatiefnemers een belangrijke rol in de negatieve berichten.

Figuur 3.2.1 Voorbeelden van negatieve berichtgeving over de plannen in online nieuwsmedia en op Twitter

Een nieuwe kaper op de kust voor het aardgas onder Terschelling

28 september 2018 | Van de redactie | Leestijd: 2 minuten

In 2015 slaagde een groep bewoners van Terschelling er in om aardgaswinning op hun eiland tegen te houden. Nu, drie jaar later, is er een nieuw bedrijf dat aardgas onder het eiland wil weghalen.

In het weekend van 29 en 30 september 2018 wilde het bedrijf Circular Energy BV een presentatie geven over deze plannen met de projectnaam Cranberry. Bewoners van het eiland kregen lucht van de plannen en lijken hun eiland nu opnieuw te moeten verdedigen tegen deze nieuwe kaper van het aardgas onder Terschelling.

Circular Energy BV is een Nederlands bedrijf dat begin deze maand in het nieuws kwam omdat ze met het uitgeven van aandelen vijf miljoen euro wil ophalen. In een kort artikel was terug te lezen dat het bedrijf met dit geld een offshore gasveld wil aankopen en daar een installatie wil bouwen voor de productie van CO₂-vrije stroom. De link met het Waddeneiland Terschelling werd in dat nieuwsbericht nog niet gelegd.

Het bedrijf opereert onder de paraplu van de Nederlandse Topsector Energie, een initiatief van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Samen met drie andere bedrijven wil Circular Energy BV onderzoek doen naar manieren om aardgas te winnen in combinatie met de opslag van CO₂ (Carbon Capture Storage).

Het bedrijf moet nog vaststellen of het technisch en commercieel haalbaar is om van een locatie in de Noordzeekust van Terschelling aardgas te winnen dat bij en onder Terschelling zit. Als de plannen doorgaan, dan is het de bedoeling om dit aardgas – op basis van CO₂ opslag (CCS) in hetzelfde gasveld – om te zetten in groene elektriciteit (G2P). Deze opgewekte 'groene elektriciteit' wil zij vervolgens transporteren via een offshore windinfrastructuur naar verdeelstations op de wal.

Vanuit de Nederlandse Topsector Energie is vier miljoen euro beschikbaar voor projecten als Cranberry. Bedrijven kunnen voorstellen indienen en vervolgens wordt op basis van 'wie het eerst komt wie het eerst maalt' subsidie toegekend.

Tijdens het [Springtij Forum](#), een festival over duurzaamheid 29 en 30 September op Terschelling, stond Circular Energy BV op het programma om meer informatie te geven over het project. Inmiddels is het programma aangepast. Bewoners van Terschelling zijn ongerust en zijn een aantal acties op Twitter en Facebook gestart om aandacht te vragen voor project Cranberry.

Bron: <https://www.onsgetij.nl/een-nieuwe-kaper-op-de-kust-voor-het-aardgas-onder-terschelling/>.

OnsGetij is een uitgave van de Waddenvereniging.

The image shows a collage of digital content related to the gas extraction plans in Terschelling. On the left is a screenshot of a news article from 'OnsGetij' titled 'Een nieuwe kaper op de kust voor het aardgas onder Terschelling', dated 28 September 2018. The article discusses the plans of Circular Energy BV to extract gas from an offshore field under Terschelling, a move opposed by local residents. On the right are several screenshots of tweets. A tweet from @gasTvrijTerschelling (@gasTvrijTs) expresses concern about the CO₂-rich offshore gas field and the experimental installation for CO₂-free stream production. Another tweet from @TulipOil replies to @gasTvrijTs, questioning the company's role as a sponsor for a sustainability festival. A third tweet from @gasTvrijTerschelling mentions a startup on the beach during Springtij, a compass for green voyages, and links to a website.

Op basis van de berichten die vooral op sociale media geplaatst zijn, blijkt dat de plannen voor gaswinning met CCS beschouwd worden als het weer oppakken van de eerdere plannen van Tulip Oil voor gaswinning nabij Terschelling en dit was een reden om nader in die casus te duiken.

Tulip Oil blijkt in februari 2015 een winningsvergunning bij de provincie Friesland ingediend te hebben. De vereniging gasTvrijTerschelling is naar aanleiding van deze plannen opgericht en heeft zich middels handtekeningacties, het plaatsen van negatieve berichten op sociale media en het organiseren van protesten fel verzet tegen de plannen. De gemeenteraad en later ook de provincie Friesland heeft zich mede hierdoor tegen de plannen van Tulip Oil gekeerd, hoewel de nationale overheid uiteindelijk de beslissingsbevoegdheid had. De tweede kamer stemde in het najaar van 2015 tegen gaswinning nabij Terschelling, waarna de plannen van Tulip Oil in de ijskast zijn gezet en Tulip Oil van de plannen afzag.

Verzet tegen de nieuwe plannen bleek op het moment dat Circular Energy de plannen op het duurzaamheidsfestival van Terschelling (Springtij) wilde presenteren en met de aanwezigen van gedachten wilde wisselen over de wenselijkheid van de plannen. GasTvrij Terschelling kreeg hier lucht van en beschuldigde de organisatie van het duurzaamheidsfestival van banden met de fossiele (niet duurzame) sector. Dit door te verwijzen naar een oude sponsor en te impliceren dat door dergelijke banden en processen deze nieuwe partij op

het podium terecht was gekomen. Door de commotie die ontstond heeft Springtij afgezien van een optreden van Circular Energy, waar slechts een tweetal tegenreacties op kwam.

Abbeelding 3.2.2 Een tegenreactie op de mededeling van Springtij om Circular Energy geen podium te geven voor het presenteren van hun plannen.

Hoewel de berichtgeving negatief is en er zelfs toe geleid heeft dat Circular Energy niet welkom was om de plannen toe te lichten, is het lastig om op basis van deze informatie te bepalen hoe groot vermeend protest is. Hoe groot was het bereik van deze berichten? Wie en hoeveel mensen en partijen waren het ermee eens? Aan de ene kant lijkt een tweet zoals bovenstaand bericht over de aanwezigheid van Circular Energy op Springtij, niet zo populair te zijn (het heeft ongeveer 23 retweets gehad), maar aan de andere kant zitten onder de twitteraars die het bericht geretweet hebben, personen met veel volgers. Een voorbeeld hiervan is Marjan Minnesma met op dat moment een kleine 20.000 volgers. Hier kan dan weer tegenin gebracht worden dat haar bereik wellicht bij de lokale stakeholders, en dan vooral de lokale bevolking, niet zo groot is (betwijfeld kan worden hoeveel directe stakeholders het bericht gelezen hebben). Echter, het betreft wel degelijk een invloedrijk persoon. Kortom, op basis van deze gegevens kan dus niet opgemaakt worden hoe groot het verzet of het negatieve sentiment is, of er ook voorstanders voor de plannen te vinden zijn en hoe waarschijnlijk het is dat de verwoorde negatieve sentimenten ervoor kunnen zorgen dat de plannen uiteindelijk door de lokale bevolking geblokkeerd worden. Om breder te meten wat de publieke opinie is van de inwoners van Terschelling, is daarom een bewonersonderzoek uitgevoerd. Voordat we dat onderzoek bespreken, kijken we eerst kort naar de stakeholders die we in kaart hebben kunnen brengen.

19

3.3. Stakeholders

Op basis van deskresearch en gesprekken zijn de stakeholders in kaart gebracht en is een inschatting gemaakt van de houding die de stakeholders hebben ten opzichte van de plannen. In een latere fase zou de houding van de stakeholders ten opzichte van de plannen nader onderzocht moeten worden, bijvoorbeeld met aandacht voor de belangen van de stakeholders en de mogelijke positieve en negatieve bijdragen die de plannen eraan zouden kunnen hebben (bijvoorbeeld met behulp van de genoemde SWOT-analyse, zoals genoemd in paragraaf 2.2).

Stakeholdercategorie	Stakeholder	Ingeschatte attitude
Overheid	Gemeente	Negatief
	Provincie	Overwegend negatief
	Nationale	Positief
Milieuorganisaties	Waddenvereniging	Negatief
	Terschellinger Energie	Onbekend
	Natuur & Milieu	Neutraal
	Milieudefensie	Onbekend
	Urgenda	Negatief
	Greenpeace	Negatief
	Stichting Noordzee	
Overig, bv. opinieleiders	GasTvrij Terschelling	Negatief
	Ondernemersvereniging Terschelling (TOV)	Onbekend
Lokale bevolking	Inwoners Terschelling	Onbekend
Bedrijven en investeerders	o.a. netbeheerder, beheerder van windpark, investeerders, etc.	Buiten de scope van dit project. Geen negatieve berichtgeving werd voorzien.

De milieugroeperingen laten een ietwat gemêleerd beeld zien, variërend van negatief (bv. Urgenda en Greenpeace) tot redelijk neutraal (bv. Natuur & Milieu die in CCS een noodzaak ziet, maar nog liever zou zien dat de CO₂-uitstoot drastisch verminderd werd).

- 20 De lokale overheid blijkt als belangrijke stakeholder negatief ten opzichte van de plannen te staan. In de volgende paragraaf wordt deze bevinding toegelicht.

3.4. Lokale overheid en beleid

Bij aanvang van het project wisten we dat de lokale en regionale overheden, gemeente Terschelling en provincie Friesland, negatief ten opzichte van de eerdere plannen van Tulip Oil voor gaswinning stonden. Of deze negatieve houding ook zou gelden voor de plannen voor G2P met CCS, was niet duidelijk. Wel was duidelijk dat er mogelijk weerstand te verwachten viel, zoals bijvoorbeeld bleek uit een statement van de Partij voor de Dieren (provincie Friesland) op 3 oktober 2018: *“Circular Energy BV kijkt naar de haalbaarheid van de winning van aardgas onder Terschelling in combinatie met de opslag van CO₂. Dit zou “groene” energie op moeten leveren. De Partij voor de Dieren vindt dit greenwashing en wil dat de provincie zich hiertegen verzet.”*

Echter, bij nadere bestudering van openbare stukken van de gemeente, kwam de volgende correspondentie aan het licht:

Aan de raad van de gemeente
Terschelling

ons kenmerk: BdP/45202

datum: 5 januari 2017

uw kenmerk:

VERZONDEN 06 JAN 2017

onderwerp: mogelijke ontwikkelingen exploitatie gasveld

Geachte leden van de raad,

In de laatste week voor het nieuwe jaar is de gemeente benaderd door een bedrijf dat zegt zich te willen oriënteren op het overnemen van de concessie voor het winnen van gas uit het gasveld Terschelling Noord.

Het bedrijf is benaderd door Tulip Oil met de vraag of het bedrijf hun licenties voor de blokken M10 en M11, grenzend aan Terschelling, wil overnemen.

Tulip Oil heeft, zo meldt het bedrijf, besloten niet langer tegen lokale weerstand in hun plannen voor ontwikkeling van een aantal gasvelden door te zetten. Omdat het bedrijf zaken radicaal anders wil gaan aanpakken vermoedt Tulip Oil dat dit bedrijf mogelijk een kans maakt.

Om die reden wil het bedrijf een gesprek met de gemeente en met Gastvrij Terschelling.

Het college heeft besloten dat dit gesprek doorgang zal vinden op ambtelijk niveau en dat het bedrijf in kennis gesteld zal worden dat boren naar gas, ook al is dat vanaf de Noordzee, buiten het Natura 2000 gebied Noordzeekustzone, uit den boze en dat de gemeente zich hier tegen, met alle daarvoor beschikbare (rechts)middelen, tegen zal verzetten.

Het leek ons goed u hiervan vooraf van op de hoogte te stellen.

Hoogachtend,
Het college van burgemeester en wethouders van de gemeente
Terschelling,

H.M. de Jong,
secretaris/directeur

J.B. Wassink,
burgemeester

NL48 BNGH 0285 0062 85
Burg. van Heusdenweg 10A
8881 EB West-Terschelling
Postbus 14
8880 AA West-Terschelling
telefoon: 0562-446244
telefax: 0562-446299
website: www.terschelling.nl
e-mail: gemeente@terschelling.nl
K.v.K. 01177508 0000

gemeente Terschelling

21

Hieruit blijkt dat de gemeente Terschelling aangeeft zich te gaan verzetten tegen de plannen van Circular Energy, aangezien het boren naar gas tot de plannen behoort. Opvallend is echter dat in een gesprek met beleidsmedewerkers van de gemeente en een programmamanager energie (dat overigens in een andere context dan dit onderzoek plaatsvond) bleek dat zij niet op de hoogte van de plannen waren. Wel gaven ze aan dat de discussies over gaswinning emotionele discussies vormen.

Om inzicht in het beleid van de gemeente te verkrijgen, zijn verschillende documenten geraadpleegd. Het bleek dat de gemeente het ambitiemanifest "De Energieke Toekomst" van de gezamenlijke Waddeneilanden als uitgangspunt in hun plannen hadden genomen. De Waddeneilanden Texel, Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog hebben in 2007 gezamenlijk de ambitie geformuleerd om volledig zelfvoorzienend te zijn op het gebied van duurzame energie en watervoorziening in het jaar 2020. Dit ambitie maar niet is door de gemeenteraden van alle eilanden ondertekend. In het uitvoeringsprogramma Terschelling duurzaam 2018-2022 stelt de gemeente echter dat uit meerdere onderzoeken blijkt dat de ambities alleen gehaald zouden kunnen worden met de hulp van grote windmolens op land vereist zouden zijn. Hoewel het draagvlak hiervoor wellicht voldoende is, kunnen deze windmolens niet gerealiseerd worden omdat provincie Friesland vergunningen voor dergelijke molens niet afgeeft. Toch heeft de gemeente in het uitvoeringsprogramma aan verantwoordelijkheid te willen nemen en een bijdrage te willen leveren aan het verminderen van het gebruik van fossiele brandstoffen en het niet meer gebruiken van aardgas. De motivatie voor de plannen wordt gehaald uit de bedreiging die opwarming van de aarde en de daarmee gepaarde zeespiegelstijging met zich meebrengt, vormt. De gemeente stelt de CO2uitstoot op het eiland fors te willen reduceren om te helpen de zeespiegelstijging te voorkomen en de natuur niet verder aan te tasten.

Omdat volledig zelfvoorzienend zijn te hoog gegrepen was, heeft de gemeente haar plannen bijgesteld door vooral te streven naar een CO2 vrij eiland hierin ziet de gemeente ook kansen: mogelijkheid om sociale en economische meerwaarde te creëren voor Terschelling (uitvoeringsplan duurzaamheid Terschelling 2018-2022).

Op landelijk niveau valt echter een positieve houding ten opzichte van de plannen te verwachten, omdat er mee invulling gegeven wordt, zij het op wellicht kleine schaal, aan de invulling van het klimaatakkoord. Echter biedt dit, zoals in eerdere cases is gebleken, absoluut geen garantie voor de toekomst (zie Barendrecht en de omgang met eerdere plannen van Tulip Oil). Toch is er in de nationale plannen uitgebreid aandacht voor het inzetten van CCS als techniek om de CO2-uitstoot omlaag te brengen. Concreet zou de gemeente de ambitie hebben om de CO2-uitstoot in 2023 met 47% te verminderen. Om dit te bereiken gaat de gemeente onder andere aan de slag met aardgasvrije wijken, het verduurzamen van de gebouwde omgeving, waaronder “het eigen huis” (gemeentelijke gebouwen, scholen, zwembad, musea, etc.), aan dat van energiebesparing in het MKB, het streven naar duurzame mobiliteit, het streven naar duurzame mobiliteit, et cetera. Door een digitaal dashboard te ontwikkelen waarop grafisch weergegeven wordt hoe ver Terschelling is in het streven naar een CO2 vrij eiland, kan iedereen de voortgang monitoren.

Samenvattend blijkt uit alle stukken die we online hebben kunnen vinden dat het eiland het liefst zou streven naar zelfvoorzienendheid. Omdat dit streven op korte termijn een ambitieus lijkt, is het doel nu om de CO2uitstoot fors omlaag te brengen. Aan de ene kant zou dit streven consistent zijn met CCS, maar aan de andere kant is het uitdrukkelijk ook de bedoeling geen aardgas meer te gebruiken en dat is inconsistent met offshore G2P. Geconcludeerd kan worden dat weerstand te verwachten valt. Opdat uit de stukken blijkt dat het streven naar verduurzaming op het eiland niet zonder slag of stoot gaat en dat de eigenlijke wens -zelfvoorzienendheid- op dit moment een brug te ver lijkt, valt op dit moment niet goed in te schatten in hoeverre er ruimte is om te verkennen in hoeverre de plannen van Circular Energy wellicht toch aan kunnen sluiten op de ambities van de gemeente en hun ambities kunnen ondersteunen.

3.5. Bewonersonderzoek

Eind 2019 is een eerste verkennende studie verricht naar de opinie van bewoners van Terschelling over een duurzamere invulling van de energietransitie. Er is gekozen voor deze breed uitgezette maar korte verkenning, om af te kunnen tasten in hoeverre de bewoners met de energietransitie bezig zijn en al voorkeuren hebben voor een bepaalde invulling ervan. Antwoorden op deze vragen kunnen leiden tot betere, op maat gesneden communicatiestrategieën. Uiteindelijk zou de gewenste maatschappelijke discussie ook moeten gaan over de ambities van het eiland om te verduurzamen en de mogelijkheden die daartoe zijn. De plannen van Circular Energy zouden hierbij aan te sluiten en in dat licht beoordeeld moeten worden.

Omdat gaswinning nabij het eiland gevoelig ligt, hebben we ervoor gekozen om in deze fase alleen naar de bekendheid met CCS te vragen en, na een zeer korte uitleg over wat het inhoudt en welk doel het dient, naar de ingeschatte wenselijkheid ervan. Het idee hierachter was, dat als de weerstand tegen de plannen van Circular Energy breed en gedragen zou zijn, dit uit de antwoorden gehaald zou kunnen worden. Bekendheid met CCS zou dan immers groot zijn en de attitude ten opzichte ervan negatief. Echter, mocht de weerstand toch een relatief kleine groep betreffen, dan kan verwacht worden dat verreweg de meeste mensen niet weten wat CCS inhoudt en daar dientengevolge nog geen mening over hebben. De eerste uitkomst zou kunnen resulteren in een inschatting dat maatschappelijke haalbaarheid van de plannen niet groot is en dat het lastig kan zijn om alsnog een goede inhoudelijke discussie te starten, terwijl de tweede uitkomst kan betekenen dat er nog ruimte is voor een maatschappelijke discussie over de wenselijkheid van de plannen.

Het onderzoek is uitgevoerd door acht studenten van de master Energy for Society van de Hanzehogeschool Groningen in het kader van de cursus “Research Project I”. Het lectoraat diende hierbij als opdrachtgever. Vragen die in het onderzoek gesteld zijn, waren onder andere:

1. Zijn inwoners van Terschelling bekend met CCS?
2. Hoeveel inwoners kiezen voor CCS als toepassing om de opwarming van de aarde tegen te gaan? (positief geformuleerd, aansluitend bij de motivatie zoals door de gemeente verwoord is)

3. Op welke schaal willen de inwoners van Terschelling dat er invulling wordt gegeven aan de energietransitie? (Op dorpsniveau, per deel van het eiland, met het gehele eiland, per provincie, landelijk.)
4. Met wie willen de inwoners in de energietransitie samenwerken en wie zou daarin het voortouw moeten nemen?

Eind 2019 is de online vragenlijst uitgezet, waarna er 7 diepte interviews op het eiland plaatsgevonden hebben om de interpretatie van de resultaten te vergemakkelijken en aanvullende informatie te verkrijgen. Voordeel van een online vragenlijst is dat er snel een brede groep inwoners aangesproken kon worden (de vragenlijst is op een forum gezet waar veel inwoners van Terschelling op kijken). Een nadeel is uiteraard dat er zeer waarschijnlijk ‘zelfselectie’ plaatsgevonden heeft, wat inhoudt dat er vooral mensen gereageerd hebben die affiniteit met het onderwerp (energietransitie, duurzaamheid) hebben. Bij het bespreken van de resultaten komen we hierop terug. De geïnterviewden zijn in de grootste dorpen op straat aangesproken en gevraagd om deel te nemen aan het onderzoek.

81 mensen hebben de online vragenlijst volledig ingevuld, wat voor een eerste verkenning een mooie respons is. De gemiddelde leeftijd was 53 jaar (SD = 14,61). We zien verder dat de respondenten redelijk evenredig over het eiland en de dorpen verspreid zijn. Een overzicht van waar deze respondenten woonachtig waren, staat in tabel 3.5.1

“De energietransitie is in volle gang. Steeds meer mensen op steeds meer plaatsen krijgen direct te maken met het streven naar het duurzaam opwekken en gebruiken van energie. Vanuit de master Energy for Society van de Hanzehogeschool Groningen willen wij (8 studenten) ons graag inzetten om te onderzoeken wat Terschellingers van de energietransitie vinden en wat zij wel en niet zien zitten.

Met het onderzoek dat we uitvoeren hopen we een beeld te kunnen schetsen van de voorkeuren van de bewoners van Terschelling. De resultaten willen we graag delen met belanghebbenden.”

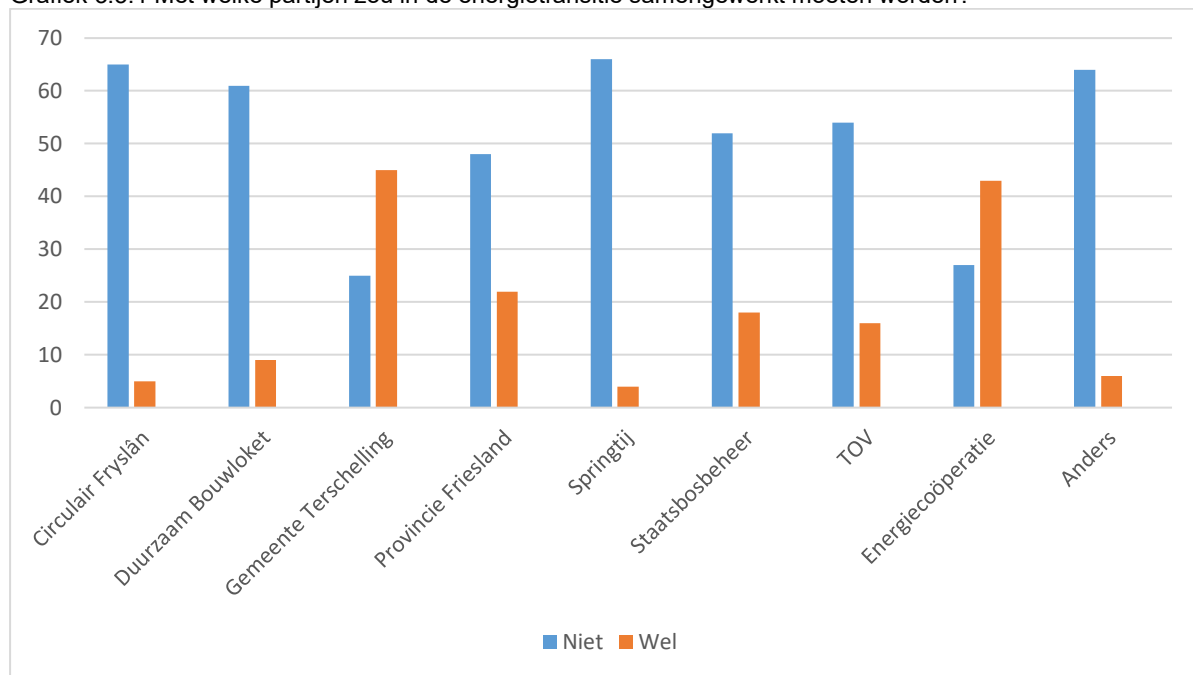
Tabel 3.5.1 Een overzicht van de deelnemers aan de online vragenlijst

		Frequency
Valid	Baaiduinen	4
	Formerum	5
	Hoorn	5
	Kaard	2
	Landerum	3
	Lies	6
	Midland	16
	Oosterend	1
	West Terschelling	34
	Anders	2
	Total	78
Missing	System	3
Total		81

Uit de resultaten van de vragenlijst bleek dat slechts 14% van de respondenten aangaf te weten wat CCS inhoudt. Verder bleek dat slechts 1 respondent CCS onder de zee als geschikte toepassing voor Terschelling achtte. Deze ene respondent had aangegeven bekend te zijn met CCS. Het is niet zo dat de respondenten zich verzetten tegen de energietransitie; het belang ervan wordt onderschreven. Ter vergelijking met betrekking tot de vraag welke toepassingen van technologieën de eilanders geschikt achtten, bleek windenergie op land (18%) en op zee (39%) populairder te zijn.

Zoals aangegeven hebben we eveneens gevraagd op welke schaal de energietransitie vorm zou moeten krijgen. De meerderheid van de respondenten verkoos het gehele eiland boven opties als op buurt-, dorps- of gebiedsniveau (kleiner dan het eiland, bv. met meerdere dorpen samen). Hiernaast is gevraagd met welke partijen en organisaties in de energietransitie op het eiland samengewerkt dient te worden. Per partij is gevraagd of er wel of niet mee samengewerkt zou moeten worden. Voor de resultaten, zie grafiek 3.5.1.

Grafiek 3.5.1 Met welke partijen zou in de energietransitie samengewerkt moeten worden?

Uit bovenstaande grafiek blijkt dat een overgrote meerderheid van de respondenten in de energietransitie met de meeste partijen liever niet zouden willen samenwerken. Een uitzondering geldt voor de gemeente Terschelling en de energiecoöperatie Terschellinger Energie. Voor deze twee partijen zien de respondenten overduidelijk een belangrijke rol in de energietransitie. Opvallend is dat uit gesprekken met de gemeente en de documenten van de gemeente is gebleken dat zij wel een duidelijke rol zien voor verschillende partijen, bijvoorbeeld voor circulair Fryslân en het duurzaam bouwloket.

In de interviews werden bovenstaande resultaten bevestigd. Uit de interviews is verder gebleken dat de eilanders natuurbehoud het belangrijkste vinden en daarna de betaalbaarheid van eventuele plannen. Uit de interviews bleek eveneens dat de bewoners de gemeente Terschelling als "leading stakeholder" in de energietransitie op het eiland beschouwen.

Uit deze verkenning kan geconcludeerd worden, helemaal gezien de aard van de digitale steekproef (zelfselectie, en daarmee waarschijnlijk meer mensen die interesse in de energietransitie hebben dan gemiddeld) dat relatief weinig mensen bekend zijn met CCS. Dit is conform eerder aangehaalde studies (zie de paragrafen 2.1.1 en 2.1.2). Van de mensen die aangeven niet bekend te zijn met CCS, acht niemand het op voorhand een geschikte toepassing voor Terschelling, wat eveneens conform is aan de resultaten van eerdere studies. Van de weinige respondenten die aangeven wel bekend te zijn met de technologie, is er slechts één die het een geschikte toepassing acht. Wat ook in overeenstemming met voorgaand onderzoek is, is het resultaat dat de respondenten aangeven vooral natuurbehoud en betaalbaarheid belangrijk te vinden. Andersom kan gesteld worden dat de respondenten zich zorgen maken over de hoge investeringskosten die nodig zijn om als eiland te verduurzamen. Interessant aan de resultaten is verder dat de gemeente Terschelling als belangrijkste stakeholder in de energietransitie Terschelling wordt beschouwd. De gemeente wordt dan ook als de aangewezen partij gezien in de energietransitie op het eiland in goede banen moet leiden.

3.6. Samenvatting

In dit hoofdstuk is de sociale context beschreven waarin de plannen voor G2P met CCS besproken zouden moeten worden. Om een volledig mogelijk beeld te verkrijgen van de sociale context, is gebruik gemaakt van deskresearch, documentanalyse, gesprekken met diverse stakeholders, een (sociale) media analyse om het publiek discours te achterhalen en bewonersonderzoek. Het doel van dit praktijkgerichte onderzoek was om op een goede manier een brug te kunnen slaan tussen aan de ene kant de geleerde lessen op basis van voorgaand onderzoek (literatuuronderzoek) en aan de andere kant een weerbarstige praktijk waarin de situatie soms anders is dan in de literatuur wordt beschreven. Zo wordt in de literatuur uitgegaan van een situatie waarin belangrijke stakeholders als de lokale overheid en inwoners vrijwel geen kennis hebben over CCS (zie voorgaand hoofdstuk). Veel tijd en aandacht gaat daarom uit naar het ontwikkelen en verstrekken van informatie op maat, op basis waarvan stakeholders een mening kunnen vormen en waar draagkracht voor de plannen uit voort zou kunnen komen. Een voorbeeld is dat er een ICQ ontwikkeld wordt (CATO-2) die vervolgens onder lokale stakeholders verspreid zou kunnen worden om informatie te verspreiden en de mening over de plannen te vragen. Echter, gezien de weerstand die er bij aanvang van het project leek te zijn, was het niet duidelijk hoeveel kennis lokale stakeholders inmiddels over de plannen hadden, in hoeverre ze zich al “ingegraven hadden” en met wie of welke partij het gesprek aangegaan zou moeten worden. Dit gecombineerd met de adviezen van verschillende programma’s (het handboek van NETL/DOE en de toolkit van CSIRO), waarin gepleit wordt om zoveel mogelijk informatie over de sociale context op voorhand te verzamelen, heeft geleid tot deze, “voorzichtig” te noemen, verkennende aanpak. Wat aan het eind van deze fase in elk geval geconcludeerd kan worden, is dat deze aanpak vooralsnog niet tot (meer) weerstand heeft geleid en dat op basis van deze aanpak een aantal open gesprekken hebben kunnen plaatsvinden die ongeacht de uitkomst met betrekking tot de beschreven plannen, het nadenken over en bespreken van de energietransitie op Terschelling hebben aangewakkerd.

De resultaten van de sociale contextanalyse laten een overwegend negatief beeld zien. Er is overduidelijk weerstand tegen plannen voor gaswinning op en nabij het eiland en aangezien gaswinning een integraal onderdeel van de plannen vormt, kan dit op verzet stuiten. Gaswinning blijkt een emotioneel onderwerp te betreffen, waardoor het onderwerp, zelfs als het nieuwe plannen betreft die afwijken van ‘louter gaswinning’, moeilijk tot niet bespreekbaar lijkt te zijn. De gemeente, volgens de lokale bevolking de “leading stakeholder” in de energietransitie, liet bijvoorbeeld schriftelijk aan de gemeenteraad weten dat er een gesprek gevoerd zou worden met de initiatiefnemer. Direct werd er ook glashelder gesteld dat de initiatiefnemer deelgenomen zou worden dat als de plannen ook maar iets met gaswinning te maken zouden hebben, de gemeente weerstand zou bieden.

De negatieve sentimenten over gaswinning zijn gebaseerd op angst voor bodemdaling en schade voor de natuur. Bovendien is er weerstand tegen grote energiebedrijven die met de gaswinning veel geld verdienen en dus alle baten krijgen, terwijl eventuele lasten voor de lokale bevolking zijn. Dezelfde boodschap lijkt GasTvrij Terschelling te verkondigen. De zorgen die er waren over een breed onder de bevolking heersende weerstand tegen de nieuwe plannen, bleken op basis van het bewonersonderzoek ongegrond te zijn. Vrijwel niemand bleek bekend te zijn met CCS. Dit wil overigens niet zeggen dat deze bewoners neutraal tegenover de plannen zullen staan: enkele regels toelichting over wat de technologie inhoudt leidde vooralsnog tot een inschatting dat deze technologie voor Terschelling niet wenselijk zou zijn. Bovendien zaten eerder uitgevoerde handtekeningactie zien dat het onderwerp gaswinning op het eiland wel degelijk tot brede weerstand kan leiden. Niet voor niets heeft Tulip Oil de plannen moeten staken.

Conclusies

Concrete technologieën die ingezet kunnen worden om het eiland te verduurzamen, moeten in de eerste plaats passen bij de belangrijkste wens van de bewoners die voor de Terschellingse natuurbescherming is. In het bespreken van mogelijke toepassingen zou bovendien aandacht besteed moeten worden aan de betaalbaarheid van de plannen, aangezien de stakeholders zich hier eveneens zorgen over maken. Natuurbescherming en financiële motieven hangen ook samen, aangezien toerisme een van de belangrijkste inkomensbronnen is op het eiland en veel toeristen naar het eiland komen om van de natuur te genieten.

Partijen als Circular Energy die denken een bijdrage te kunnen leveren aan de energietransitie (voor Circular Energy is dat het plan: "Clean offshore G2P met CCS") zouden in eerste instantie gesprekken met de gemeente kunnen aangaan, aangezien de gemeente de leiding in de energietransitie zou moeten nemen volgens de bewoners. Voor de plannen van Circular Energy biedt dat een uitdaging, aangezien de gemeente zich openlijk uitgesproken heeft tot elke vorm van nieuwe gaswinning op en nabij het eiland. Wat dit betekent voor de maatschappelijke haalbaarheid van de plannen en eventuele communicatie over het inpassen van dergelijke technologieën, bespreken we in het volgende hoofdstuk.

4. Haalbaarheid en communicatie over G2P met CCS op Terschelling

Op basis van de gegevens uit het vorige hoofdstuk, kon geconcludeerd worden dat de plannen voor G2P met CCS op weerstand kunnen rekenen, zowel vanuit de bevolking (vooral via GasTvrij Terschelling) als vanuit de gemeente Terschelling. Beide stakeholders (lokale bevolking en lokale overheid) nemen een negatieve positie in ten opzichte van gaswinning op en nabij het eiland. Hiermee kan geconcludeerd worden dat de acceptatie door de gemeenschap, waar beide stakeholders de belangrijkste van zijn, laag is. Op basis van verkennende gesprekken met de gemeente en een bewonersonderzoek bleek echter ook dat het totaalplaatje van G2P met CCS over het algemeen nog onbekend was. Alleen GasTvrij Terschelling heeft zich uitgesproken tegen het gehele plan, hoewel daarbij afgevraagd kan worden of de argumenten waarop zij zich baseren en de zorgen die eronder liggen, geheel terecht zijn (en met terecht bedoelen we in dit geval “in overeenstemming met wetenschappelijke inzichten”).

Devine-Wright (2007) pleit ervoor om maatschappelijke opvattingen niet als een obstakel te zien. Hij geeft aan dat door het uitvoeren van interdisciplinair onderzoek, waarbij zowel kwalitatieve als kwantitatieve methoden ingezet worden, meer inzicht verkregen kan worden in de dynamica in het publieke discours. Met meer inzicht in de dynamica, kan succesvol ingegrepen worden op het proces. Hierbij is het belangrijk om rekening te houden met processen als waargenomen procedurele en distributieve rechtvaardigheid, vertrouwen in de intenties van de initiatiefnemers en andere betrokkenen, en met persoonlijke factoren en ervaringen (leeftijd, kennis, milieubewustzijn, vertrouwen in instanties, etc.). Ook contextuele factoren (soort technologie en schaalgrootte, eigenaarschap en ruimtelijke aspecten) zijn bepalend in of maatschappelijk draagvlak voor een bepaalde technologie gevonden kan worden. Door inzicht in deze factoren te hebben en in de dynamica van het maatschappelijk debat, zou het debat bijgestuurd kunnen worden.

27

Uitgevoerd literatuuronderzoek laat zien dat voorgaande factoren inderdaad invloed hebben op de uitkomst van een proces. Hoewel uit de literatuur duidelijk blijkt hoe men nieuwe projecten zou moeten starten om draagvlak ervoor te verkrijgen, blijkt wat minder duidelijk of en hoe er met eventueel reeds aanwezig verzet omgegaan dient te worden. Of er na verzet nog een goede en open discussie mogelijk is, is niet duidelijk.

Alles in ogenschouw nemend, is het na het verrichten van het onderzoek nog steeds lastig om in te schatten wat de maatschappelijke haalbaarheid is van de plannen. Wel heeft het onderzoek duidelijk gemaakt wat er in dit geval zou moeten gebeuren om de plannen met de lokale gemeenschap te bespreken.

4.1. Communiceren over de plannen voor G2P met CCS

In navolging voorgaand onderzoek en vooral de adviezen van het Global CCS Institute, (zie inleiding), is het volgende stappenplan opgesteld:

1. Vraag gemeente naar het doel dat ze met de energietransitie wil bereiken en vraag waarom ze voor dit doel hebben gekozen (vergelijk ook het stellen van de “waarom-vraag” in Ter Mors et al., 2012). Het antwoord dat gewenst is, geeft een daadwerkelijke visie en ambitie weer. Het zou, met andere woorden, een doel moeten zijn dat leidt tot intrinsieke motivatie om dat doel te behalen. Dit betekent dat gecontroleerd moet worden in hoeverre het gegeven doel of de gegeven doelen van hogerhand

ingegeven of opgelegd zijn, maar eigenlijk door de gemeente (organisatie en/of politiek) niet gedeeld worden. Helaas leert de ervaring dat dit in de energietransitie regelmatig optreedt (zie bijvoorbeeld Wiekens & Germes, 2019) en het gevaar hiervan is dat de betrokkenheid en de mate waarin de gemeente zich committeert aan de doelen en de plannen die eruit voortkomen, wellicht lager zijn dan gewenst. Vraag de gemeente dus niet alleen naar het hogere doel, maar ook naar het “waarom” van dat doel.

2. In deze casus is gebleken dat de gemeente als ambitie voor het eiland heeft om uiteindelijk zelfvoorzienend te worden. Omdat dit doel te hoog gegrepen leek, is gekozen voor het doel om de CO₂ uitstoot fors te verminderen. Bedenk in de eerste plaats hoe en in hoeverre de huidige plannen bij kunnen dragen aan het realiseren van de “echte” ambitie om zelfvoorzienend te worden. Denk ook na of en hoe de plannen kunnen bijdragen aan het verminderen van de CO₂-uitstoot. Antwoorden op deze vragen bieden aanknopingspunten om het gesprek met de gemeente te starten.
3. Belangrijke onderwerpen die bij de lokale gemeenschap leven, zijn:
 - a. Natuurbehoud;
 - b. Economische motieven (betaalbaarheid van plannen, maar ook werkgelegenheid, bv. met betrekking tot de impact van de plannen op toerisme);
 - c. Zeespiegelstijging;
 - d. Bodemdaling door gaswinning;
 - e. Distributieve rechtvaardigheid (bijvoorbeeld met betrekking tot hoeveel geld er met gaswinningsprojecten gemoeid is en wie er hoeveel aan verdient).

Geef per onderwerp weer hoe de plannen voor G2P met CCS zich hiertoe verhouden. Ontwerp op basis hiervan communicatieboodschappen die helder, transparant, gebalanceerd en eerlijk zijn (gebruik hiervoor de tips uit de CSIR toolkit, het NETL/DOE handboek en de kennis die ontwikkeld is over het ontwikkelen van ICQs).

28

Met bovenstaande voorbereiding kan een volgende stap in het communicatieplan gezet worden. Uiteraard zou een ICQ ontwikkeld kunnen worden die ertoe leidt dat de lokale gemeenschap een “geïnformeerde keuze” kan maken over de plannen. Dit zou kunnen werken, maar waarschijnlijk werkt in dit geval (wegens de weerstand die er al is) een andere aanpak beter. Deze aanpak zou kunnen zijn om een communicatie expert met de gemeente over bovenstaande punten (2 en 3) te laten spreken. Echter, we achten het wenselijker om te trachten het proces breder te trekken en de gemeente te vragen of ze hun hoogste, meest wenselijke ambitie (het lijkt er op basis van dit onderzoek op dat dit “zelfvoorzienendheid” zal zijn) publiekelijk zouden willen uitspreken en een brede oproep willen doen aan “iedereen die de ambities van Terschelling mee wil helpen te realiseren”. De oproep is dan gericht aan personen en organisaties die het eiland willen helpen hun ambities te realiseren. Deze aanpak zou ervoor moeten zorgen dat de gemeente het initiatief neemt en de partij is die iets wil. Er dient echter gewaakt te worden voor het op voorhand opwerpen van barrières. De keuze om op voorhand geen barrières op te werpen, kan beargumenteerd worden met het feit dat alle technologieën voor- maar zeker ook nadelen kennen. In het grote geheel zullen de belangrijkste stakeholders (de lokale gemeenschap) afwegingen moeten maken. Deze afwegingen kunnen het best gemaakt worden op het moment dat duidelijk is wat er allemaal kan en niet kan en wat wenselijk is gegeven de ambitie.

Iedereen die plannen heeft voor het eiland wordt op deze manier uitgenodigd en uitgedaagd om na te denken over hoe hun plannen en oplossingen passen bij en bijdragen aan het verwezenlijken van de lokale ambities. Het voorgestelde proces kan ervoor zorgen dat alle mogelijke oplossingen, inclusief G2P met CCS, een eerlijke en open behandeling krijgen. Op deze manier zou een goede inhoudelijke maatschappelijke discussie kunnen starten. De gemeente kan er bijvoorbeeld voor kiezen om het proces gezamenlijk met bewoners aan te gaan om op deze wijze vanaf de start draagvlak en commitment te creëren voor de keuzes die uiteindelijk gemaakt kunnen worden. Uiteindelijk is het aan de lokale gemeenschap (waar de gemeente en de bewoners de belangrijkste onderdelen van zijn) om de opties te bespreken en keuzes te maken. De uitkomst van dit proces kan zijn dat de plannen “niet goed genoeg” zijn en/of niet goed genoeg passen bij de lokale situatie.

4.2. Tot slot

De concrete plannen voor G2P met CCS van Circular Energy zullen geen doorgang vinden. Het contact met de organisatie is verloren en navraag heeft uitgewezen dat de financiering van de plannen een probleem vormden, waarna de organisatie ontbonden is. We denken desalniettemin dat dit rapport alsnog een bijdrage kan leveren aan:

1. De wijze waarop gemeenten draagvlak voor hun ambities kunnen creëren (zorg voor een aansprekende, gedeelde ambitie en nodig partijen uit om een bijdrage aan het realiseren ervan te leveren);
2. De wijze waarop organisaties over hun plannen met de lokale gemeenschap in contact kunnen treden. Indien er op voorhand geen of weinig weerstand is, dan wordt aangeraden het stappenplan zoals ontwikkeld in CATO is te volgen. Indien weerstand verwacht kan worden, dan zou het stappenplan zoals in dit hoofdstuk beschreven is, een mogelijkheid kunnen bieden om alsnog een goede discussie over de plannen te kunnen starten;
3. De wijze waarop de stap van “theorie” naar “praktijk” gezet kan worden. We denken dat initiatiefnemers in dit verslag aanknopingspunten en inspiratie kunnen vinden om hun plannen op een goede (evidence and practice based) wijze naar de praktijk te kunnen brengen.

Een aandachtspunt in de energietransitie blijft de implementatie van technologieën waarbij de baten ten goede komen aan de gehele gemeenschap, maar de kosten vooral lokaal ervaren worden. In dit soort situaties blijven we tot op heden zien dat de nationale overheid, of een provinciale overheid indien die beslissingsbevoegd is, bijdraait nadat eerst bewoners en dan een gemeente (en in het geval van de nationale overheid, vervolgens een provincie) zich verzet (zie ook Wiekens et al., 2015). Dit betekent dat het creëren van maatschappelijk draagvlak voor projecten cruciaal blijft. Deze eindrapportage laat zien dat er gelukkig reeds veel bekend is over de wijze waarop draagvlak gecreëerd zou kunnen worden. Helaas is “prospectief” onderzoek schaars en de ervaring op basis van de huidige, in tijd en omvang beperkte, studie laat zien dat het alsnog ingewikkeld is om de theorieën op een juiste wijze in de praktijk te implementeren. We zijn er niet aan ontkomen om hierbij praktijkervaring in te zetten. In deze rapportage hebben we getracht het doorlopen proces zo goed mogelijk te rapporteren. Mochten er naar aanleiding van de rapportage vragen zijn over gemaakte keuzes of gebruikt materiaal, neem dan vooral contact op met de auteur. De auteur en de onderzoekers die aan (onderdelen van) het onderzoek gewerkt hebben, zijn nog lang niet uitgesproken en uitgedacht over het maatschappelijk draagvlak voor het toepassen van specifieke technologieën in de energietransitie.

Literatuurlijst

- 30
- Ansolabehere, S., & Konisky, D. M. (2009). Public attitudes toward construction of new power plants. *Public Opinion Quarterly*, 73(3), pp 566-577.
- Ashworth, P., Bradbury, J., Feenstra, C.F.J. (Ynke), Greenberg, S., Hund, G., Mikunda, T., Wade, S. and Shaw, H. (2010). *Communication/ Engagement Toolkit for CCS Projects*, CSIRO: EP105893, prepared for the Global CCS Institute. Online at: http://cdn.globalccsinstitute.com/sites/default/files/publication_20110601_communication-engagement-toolkit.pdf.
- Devine-Wright, P. (2012). *Fostering public engagement in wind energy development: The role of intermediaries and community benefits*, in: Szarka J, Cowell R, Ellis G, et al. (Eds.), *Learning from Wind Power: Governance, Societal and Policy Perspectives on Sustainable Energy*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, pp. 194–214.
- Devine-Wright, P., & Howes, Y. (2010). Disruption to place attachment and the protection of restorative environments: A wind energy case study. *Journal of Environmental Psychology* 30(3), pp. 271–280.
- DOE/NETL (2017). *Best Practices: Public Outreach and Education for Geologic Storage Projects*, revised edition. Global CCS Institute (2011). *The global status of CCS: 2010*, Canberra, ISSN 1838-9481.
- Haggett, C. (2008). Over the sea and far away? A consideration of planning, politics, and public perceptions of offshore wind farms. *Journal of Environmental Policy and Planning* 10(3), pp. 289–306.
- Hoekstra, H. (2009). "Men meldt ons van Terschelling..." De verandering van de economisch geografische positie van Terschelling in de afgelopen 100 jaar. Groningen: s.n.
- Mastop, J., Best-Waldhober, M. de, Hendriks, C., Ramirez Ramirez, A. (2014). CATO2: Informed public opinions on CO2 mitigation options in The Netherlands: deliberating expert information and lay beliefs. Doc.nr CATO-2-WP5.3-DO8, retrieved from: co2-cato.org/cato.
- Mors, ter, E., Terwel, B., & Daamen, D. (2011). What do Barendrecht residents know about and think of the CO2 storage plan and about the information and decision-making about this plan? Results of a survey in May 2010 among more than 800 residents. CATO-2 Deliverable WP5.1-D14: Report on surveys among residents: results and implications for public communication (West Netherlands).
- Mors, ter, E., Terwel, B. W., & Daamen, D. D. L. (2012). The potential of host community compensation in facility siting. *International Journal of Greenhouse Gas Control*, 11, pp S130-S138.
- Terwel, B., Mors, E., ter (2013). CATO-2 Deliverable WP5.1-D24: Report on findings of regional survey(s).
- Warmenhoven, H., Kuijper, M., Soest, J. P., van, Croezen, H., & Gilden, N. (2018). *Routekaart CCS: CO2-afvang en -opslag, een ongemakkelijk maar onmisbaar onderdeel van de energietransitie*.
- Wiekens, C. J., & Germes, L. A. M. H. (2019). Een gedecentraliseerde energietransitie. *Rooilijn*, 52-3, pp. 200-207.
- Wiekens, C. J., Harmelink, M., Beeksmas, J., Heijne, L. J. M., Klarenbeek, J. M. E., & Poelarends, P. (2015). *Maatschappelijk Draagvlak voor Biovergisters: De casussen Coevorden en Foxhol*. Kenniscentrum Energie, Hanzehogeschool Groningen.
- Wustenhagen, R., Wolsink, M., & Burer, M. J. (2007), Social acceptance of renewable energy innovation: An introduction to the concept, *Energy Policy*, 35(5), pp. 2683-2691.

**Hanzehogeschool
Groningen**
University of Applied Sciences

Contactgegevens

Dr. Carina J. Wiekens

c.j.wiekens@pl.hanze.nl

Telefoon 050-5953307

EnTranCe/Centre of Expertise Energy &
Academie voor Sociale Studies

*Lectoraat Communication, Behaviour and the
Sustainable Society*

Hanzehogeschool Groningen